

UDC: 323(045)(575.1)

TARAQQIYOT STRATEGIYASINING ASOSIY MAQSADI – INSON QADRINI E'ZOZLASH

Tulaganova Gulchehra Zaxitovna,

Toshkent davlat yuridik universiteti

“Jinoyat protsessual huquqi” kafedrası professori,

yuridik fanlar doktori

e-mail: g.tulaganova@tsul.uz

ORCID: 0000-0002-4741-1144

Tadjibayeva Albina Yuldashbayevna,

Toshkent davlat yuridik universiteti

“Jinoyat protsessual huquqi” kafedrası dotsent vazifasini bajaruvchi,

yuridik fanlar nomzodi

ORCID: 0000-0002-3487-2056

e-mail: albinatadzibaeva@gmail.com

Annotatsiya. Inson huquqlari va manfaatlarini himoya qilishda advokatning o'rni muhimdir. Advokatura instituti samaradorligini tubdan oshirish hozirgi kundagi asosiy vazifalardan biri hisoblanadi. 2022–2026-yillarga mo'ljallangan taraqqiyot strategiyasida 7 ta yo'nalishda 100 ta maqsad belgilangan bo'lib, ushbu maqola dolzarb masalalardan biri bo'lgan advokaturaga bag'ishlanadi. Maqolada inson qadrini yuksaltirish va erkin fuqarolik jamiyatini yanada rivojlantirish orqali xalqparvar davlat barpo etish, asosiysi, mamlakatimizda adolat va qonun ustuvorligi tamoyillarini taraqqiyotning eng asosiy va zarur shartiga aylantirish asosiy yo'nalishlardan biri ekanligi belgilangan. Advokat huquqlarining amalga oshirilishi va kengaytirilishi uchun shart-sharoitlar yaratilishi inson huquqlari va qonuniy manfaatlarini muhofazasiga xizmat qilishi, jinoyat protsessining barcha bosqichlarida tortishuv prinsipi asosida ayblov va himoya taraflarining protsessual imkoniyatlari tenglashtirib borilishi yuzasidan takliflar ishlab chiqilgan. Shunga ko'ra, tortishuv prinsipini ishni sudga qadar yuritishda ham amal qilishini belgilash asnosida advokat huquqlarini kengaytirish masalalariga to'xtalib o'tilgan. Ushbu institutdagi ayrim muammolarni jinoyat protsessual qonunchilikni takomillashtirish maqsadida taraqqiyot strategiyasida belgilangan ustuvor maqsadlardagi vazifalarni amalga oshirish mexanizmi yuzasidan ilmiy-nazariy va amaliy tavsiyalar berib o'tilgan.

Kalit so'zlar: strategiya, inson huquqlari, himoya, advokat, sud, huquqni muhofaza qiluvchi organ, bepul yuridik yordam, advokat orderi va yordamchisi.

ОСНОВНАЯ ЗАДАЧА СТРАТЕГИИ РАЗВИТИЯ – УВАЖЕНИЕ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО ДОСТОИНСТВА

Тулаганова Гулчехра Захитовна,

доктор юридических наук, профессор кафедры

«Уголовно-процессуальное право»

Ташкентского государственного юридического университета

Таджибаева Альбина Юлдашбаевна,

кандидат юридических наук, и.о. доцента кафедры

«Уголовно-процессуальное право»

Ташкентского государственного юридического университета

Аннотация. Роль адвоката очень важна в защите прав и интересов человека. Одной из главных задач на сегодняшний день является кардинальное повышение эффективности деятельности адвокатуры. В Стратегии развития на 2022-2026 годы предусмотрено 100 целей по 7 направлениям, так, данная статья посвящена институту адвокатуры, что является одним из самых актуальных вопросов. Кроме того, в данной статье подчеркивается, что одним из основных направлений являются повышение человеческого достоинства и дальнейшее развитие свободного гражданского общества, а главное, превращение принципов справедливости и верховенства закона в основополагающее и необходимое условие развития страны. В частности, представлены предложения по созданию условий для реализации и расширения прав адвоката на защиту прав и законных интересов человека, уравниванию процессуальных возможностей обвинения и защиты на основе принципа спорности на всех стадиях уголовного производства. Следуя этому, рассмотрен вопрос расширения прав адвоката при определении того, распространяется ли принцип состязательности и на досудебное производство. В целях совершенствования уголовно-процессуального законодательства по некоторым проблемам данного института даны научно-теоретические и практические рекомендации по механизму реализации приоритетных задач, поставленных в Стратегии развития.

Ключевые слова: стратегия, права человека, защита, адвокат, суд, правоохранительные органы, бесплатная юридическая помощь, ордер адвоката, помощник адвоката.

THE MAIN OBJECTIVE OF THE DEVELOPMENT STRATEGY IS RESPECT FOR HUMAN DIGNITY

Tulaganova Gulchekhra Zakhitovna,

Professor of the Department of "Criminal Procedural Law",
Tashkent State University of Law,
Doctor of Law

Tadjibayeva Albina Yuldashbaevna,

Acting Associate Professor of the Department of
"Criminal Procedure Law", Tashkent State University of Law,
Candidate of Legal Sciences

Abstract. The role of a lawyer is very important in protecting the rights and interests of a person. One of the main tasks today is a radical increase in the efficiency of the advocacy. The Development Strategy for 2022-2026 provides for 100 goals in 7 areas, and this article is devoted to the institution of advocacy, which is one of the most pressing issues. In addition, this article emphasizes that one of the main directions is to increase human dignity and further develop a free civil society, and most importantly, the transformation of the principles of justice and the rule of law into a fundamental and necessary condition for the development of the country. Thus, proposals are presented on creating conditions for the implementation and expansion of the rights of a lawyer to protect the rights and legitimate interests of a person, equalizing the procedural possibilities of prosecution and defense based on the principle of disputability at all stages of criminal proceedings. Therefore, the issue of expanding the rights of a lawyer in determining whether the adversarial principle also applies to pre-trial proceedings. To improve the criminal procedure legislation on some problems of this institution, scientific, theoretical, and practical recommendations are given on the mechanism for implementing the priority tasks set in the development strategy.

Keywords: strategy, human rights, defense, attorney, court, law enforcement agencies, free legal aid, attorney's warrant an attorney's assistant.

Kirish

2022–2026-yillarga mo'ljallangan taraqqiyot strategiyasida 7 ta yo'nalishda 100 ta maqsad belgilangan bo'lib, uning negizida "Inson qadri ustuvor bo'lgan jamiyat va xalqparvar davlat" degan muhim g'oya yotadi. Davlatimiz rahbari belgilab bergan bu ulug'vor maqsad asosida xalqimiz yangidan-yangi islohotlarning haqiqiy muallifiga aylanib bormoqda. Shu munosabat bilan "Harakatlar strategiyasidan Taraqqiyot strategiyasi sari" tamoyili kelgusi besh yillikda mamlakatimizda amalga oshiriladigan islohotlarning zarur siyosiy-huquqiy, ijtimoiy-iqtisodiy va ilmiy-ma'rifiy asoslarini yaratib berishga qaratilgan. Taraqqiyot strategiyasi loyihasida belgilangan yo'nalishlar yuzasidan inson qadri yuksaltirish va erkin fuqarolik jamiyatini yanada rivojlantirish orqali xalqparvar davlat barpo etish, asosiysi, mamlakatimizda adolat va qonun ustuvorligi tamoyillarini taraqqiyotning eng asosiy va zarur shartiga aylantirish muhim yo'nalishlardan biri hisoblanadi.

Mamlakatimizda adolat va qonun ustuvorligi tamoyillarini taraqqiyotning eng asosiy va zarur shartiga aylantirish yo'nalishida quyidagi maqsadlarga erishishga qaratilgan 28 ta chora-tadbir belgilanmoqda: mulk huquqi daxlsizligini ishonchli himoya qilishni ta'minlash va qaror (harakat) no-qonuniy emasligini sudda isbotlash majburiyatini mansabdor shaxsning o'ziga yuklash ("aybsizlik prezumpsiyasi") [1]; fuqarolarni yashash joyi bo'yicha hisobga olish ("propiska") tizimini yanada soddalashtirish va aholiga qo'shimcha qulayliklar yaratish, tekshirish uchun fuqaroni ichki ishlar bo'limiga olib borish o'rniga barcha ma'lumotlarni joyida tekshirish tartibini joriy etish; jinoyat qonunchiligini liberallashtirish siyosatini izchil davom ettirish, jazoni o'tab bo'lganlarni jamiyatga qaytarish va ularga tadbirkorlik loyihasini amalga oshirish uchun "dastlabki ijtimoiy-moddiy yordam paketi"ni berish tizimini joriy etish; ma'muriy adliyani rivoj-

lantirish orqali davlat organlari va mansabdor shaxslar faoliyati ustidan samarali sud nazoratini o'rnatish; huquqni muhofaza qiluvchi organlarning yangi qiyofasini shakllantirish, ularning faoliyatini xalq manfaatlariga xizmat qilish hamda fuqarolarning huquq va erkinliklarini ta'minlashga yo'naltirish; advokatura institutining inson huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish salohiyatini tubdan oshirish, uning institutsional mustaqilligini ta'minlash masalalariga e'tibor berilgan.

Tadqiqotning dolzarbligi

Yuqorida qayd etilgan eng dolzarb maqsadlardan biri advokatura institutini takomillashtirish hisoblanadi. Inson huquqlari va manfaatlarini himoya qilishda advokatning o'rne muhimdir. Bugungi kunda 80 000 dan ortiq advokatlar va 200 dan ortiq advokatlar assotsiatsiyalari hamda 170 dan ortiq huquqshunoslik jamiyatlarini birlashtirgan holda faoliyat olib boruvchi Xalqaro advokatlar Assotsiatsiyasi advokatlarning tashqi aralashuvsiz o'z kasbiy faoliyati bilan mustaqil shug'ullanishini qo'llab-quvvatlashni o'z oldiga maqsad qilib qo'yganligi ham butun dunyoda advokatlik kasbiga qaratilayotgan e'tibordan dalolat beradi.

Advokat huquqlarining [2] amalga oshirilishi va kengaytirilishi uchun shart-sharoitlar yaratilishi inson huquqlari va qonuniy manfaatlarining muhofazasiga xizmat qiladi. Shu o'rinda aytish kerakki, bugungi kunda respublikamizda advokat huquqlarini kengaytirish borasida ko'plab sa'y-harakatlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, advokatlarning o'z kasbiy faoliyatlarini amalga oshirishlari uchun zarur huquqiy maydon va jinoyat protsessida ayblov tarafi [3] bilan teng imkoniyatlarga ega bo'lishi uchun yetarli sharoit yaratish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Ma'lumki, jinoyat protsessining [4] barcha bosqichlarida tortishuv prinsipi asosida ayblov va himoya taraflarining protsessual imkoniyatlari tenglashtirib borilmoqda. Shunga ko'ra, tortishuv prinsipini ishni sudga

qadar yuritishda ham amal qilishini belgilash asnosida advokat huquqlarini kengaytirish maqsadga muvofiqdir.

Material va metodlar

Tadqiqotda jinoyat protsessida advokat ishtirokini yanada kengaytirish nuqtai nazaridan advokatura institutining yanada takomillashtirishi masalalari bo'yicha qonunchilik normalari va huquqshunos olimlarning ilmiy-nazariy qarashlaridan foydalanilgan.

Tadqiqot davomida qiyosiy-huquqiy usul, tahlil, sintez va boshqa usullar qo'llanilgan.

Tadqiqot natijalari

Inson huquqlarini himoya qilish tizimini takomillashtirishni yangi bosqichga ko'tarish, shaxsning huquq va erkinliklarini ishonchli himoya qilish, jinoyat ishlarini yuritishning barcha bosqichlarida advokat nufuzi [5] va protsessual maqomini [6] oshirish, sud va huquqni muhofaza qiluvchi organlar [7] hamda nazorat organlari faoliyatida fuqarolarning huquq va manfaatlarini [8] himoya qilish kafolatlarini ta'minlash, fuqarolarning huquqni muhofaza qilish tizimiga bo'lgan ishonchini mustahkamlashga qaratilgan chora-tadbirlar izchil amalga oshirilmoqda. 2018-yil 12-maydagi "Advokatura instituti samaradorligini tubdan oshirish va advokatlarning mustaqilligini kengaytirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-5441-sonli, 2020-yilning 10-avgustdagi "Sud-tergov faoliyatida shaxsning huquq va erkinliklarini himoya qilish kafolatlarini yanada kuchaytirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-6041-sonli farmonlari, shuningdek, 2019-yil 13-dekabrda "Konstitutsiya va qonun ustuvorligini ta'minlash, bu borada jamoatchilik nazoratini kuchaytirish hamda jamiyatda huquqiy madaniyatni yuksaltirish bo'yicha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-4551-sonli qarorida belgilangan vazifalarni amalga oshirishga katta e'tibor berilmoqda.

Ko'plab qabul qilinayotgan farmon va qonunlar yuzasidan aytish mumkinki, bugungi kunda advokatura faoliyatiga oid qonunchilik hujjatlarini yanada tizimlashtirish va

to'g'ridan-to'g'ri amal qiluvchi qonun ishlab chiqish zarurati mavjud. Advokatura to'g'risidagi qonunga ko'ra, advokatga nisbatan bir qancha talablar [9] qo'yilgan. Hozirda advokatlik litsenziyasini olish uchun yuridik mutaxassislik bo'yicha 2 yillik ish staji talab qilinadi. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Advokatlik faoliyatini litsensiyalash va advokatlik tuzilmalarini tashkil etish tartibini takomillashtirish to'g'risida"gi qaroriga ham qo'shimcha o'zgartishlar kiritish vaqti keldi. Yana bir masalaga to'xtalib o'tsak: hozirda advokatlarning 60 foizi deyarli 50 yoshdan oshgan shaxslardir. 30 yoshga to'lmagan yoshlar ushbu sohada juda kam. Bu, albatta, muammoli masala hisoblanadi.

Bugungi kunda aholi sonidan kelib chiqib, yetuk malakaga ega mutaxassis kadrlar hisobidan advokatlar [10] sonini ko'paytirish muhimdir. Yoshlarning ushbu sohaga kirib kelishi uchun malaka talablari qatori-dan 2 yillik yuridik stajga oid talabni bekor qilish maqsadga muvofiq. Shuningdek, oliy yuridik ma'lumotli shaxslarga 3 oylik stajirovkadan keyin advokatlik imtihonini topshirish imkoniyatini yaratish hamda stajirovka o'tamasdan advokatlik litsenziyasi olishi uchun imtihon topshirishga ruxsat berilishi zarur. Yana bir masala: oliy yoki hududiy malaka komissiyasi qarori asosida advokatlik litsenziyasini "Litsenziya" axborot tizimi orqali rasmiylashtirish tartibini joriy etish o'z samarasini beradi, deb hisoblaymiz.

Tadqiqot natijalari tahlili

Shuningdek, bakalavr va magistr talabalarining o'qishdan bo'sh vaqtlarida advokat yordamchisi bo'lib amaliyotni o'rganishga katta qiziqishlari bor. Bakalavr talabalari da'vo arizalarini tuzish, rasmiylashtirishda fuqarolarga bepul yordam berib, huquqiy maslahatlar berib bormoqda. Shundan kelib chiqib aytadigan bo'lsak, oliy yuridik ta'lim muassasalarining bakalavr yo'nalishida tahsil olayotgan bitiruvchi kurs talabalariga o'qishdan bo'sh vaqtlarida advokat yordamchisi sifatida ishlash huquqini berish kela-

jakda yosh advokatlar soni oshishiga xizmat qiladi.

Shuningdek, Taraqqiyot strategiyasi asosida advokatlik faoliyatiga zamonaviy axborot texnologiyalarini joriy qilish orqali ortiqcha byurokratiya va qog'ozbozlikka chek qo'yish, sudlar, huquqni muhofaza qiluvchi organlar va boshqa davlat organlari bilan elektron hujjatlar almashinuvini yo'lga qo'yish ayni muddaodir.

Xulosalar

Taraqqiyot strategiyasi sudlar tizimida "yagona darcha" tamoyilini keng joriy etish maqsadida arizalarning sudga taalluqligidan qat'i nazar, qabul qilish va vakolatli sudga yuborish hamda muayyan ish doirasida barcha huquqiy oqibatlarni hal qilishni ta'minlash tizimini joriy etish masalasiga ham to'xtab o'tilgan bo'lib, ushbu masala fuqarolarni ortiqcha ovoragarchiliklardan xalos etadi. Ma'muriy, fuqarolik ishlarida ijtimoiy himoyaga muhtoj shaxslarni advokat bilan bepul ta'minlash masalasi ham muhimdir. Sababi fuqaro ariza bilan sudga [11] biror-bir masala bo'yicha murojaat qilganda [12], uning murojaati [13] e'tibordan chetda qolmaydi.

Ma'lumki, Jinoyat protsessual kodeksi 87-moddasining ikkinchi qismida advokatning dalillarni to'plash huquqi mustahkamlangan. Lekin JPKning dalillar turlari deb

nomlangan 81-moddasi 1-qismida dalil hisoblanadigan ma'lumotlarni aniqlovchi shaxslar tarkibida himoyachi ko'rsatib o'tilmaganligini esa yana ayblov tomoni-ning ustunligi deb baholash mumkin. Shu jihatdan protsessual qonunchilikda [14] advokatning dalillarni to'plash va taqdim etishga oid vakolatlarini [15] kengaytirish himoya tomonining salmog'ini yanada orttiradi, deb hisoblaymiz.

Shuningdek, advokatlar, sudlar, huquqni muhofaza qiluvchi organlar va boshqa davlat organlari o'rtasida hujjatlar almashinuvini ta'minlovchi "Yuridik yordam" elektron tizimini yaratish va advokatning protsessda ishtirokini ta'minlashni soddalashtiruvchi "Elektron advokat orderi"ni joriy etish ham jinoyat sudlov ishlarini soddalashtirishga xizmat qiladi. Yana bir asosiy masalalardan biri davlat hisobidan ijtimoiy himoyaga muhtoj fuqarolarga bepul yuridik yordamni jinoyat ishlari bilan bir qatorda fuqarolik va ma'muriy ishlar bo'yicha ham ko'rsatish tizimini joriy etish fuqarolarning davlat himoyasida ekanligini tasdiqlaydi.

Xulosa qilib aytganda, advokatlik maqomini yanada mustahkamlash va uning faoliyat mexanizmini tartibga soluvchi normalarni ishlab chiqish orqali jinoyat-protsessual qonun hujjatlarini takomillashtirish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

REFERENCES

1. Tulaganova G.Z. Bir guruh shaxslar tomonidan sodir etilgan nomusga tegish jinoyatlari tushunchasi, turlari va ularning jinoiy-huquqiy tavsifi [The concept, types of rape crimes committed by a group of individuals and their criminal description]. *Jurnal pravovyyh issledovaniy – Journal of Legal Studies*, 2020, vol. 5, no. 4.
2. Tadjibaeva A.Yu. Teoreticheskiy analiz ugolovno-protsessual'nykh funktsiy [Theoretical analysis of criminal procedural functions]. *Huquqiy tadqiqotlar – Legal Research*, vol. 3, pp. 319-326.
3. Tadjibaeva A. Essence and content of the judiciary. Modern scientific challenges and trends. A collection scientific works of the International scientific conference, 2021, February 28, Warsaw, *Sp. z o. o. iScience*, 2021, iss. 2 (36), part 2, p. 137. ISBN 978-83-949403-3-1. Available at: <https://sciencecen->

trum.pl/wp-content/uploads/2021/02/MODERN_SCIENTIFIC_CHALLENGES%2036%20Part%202%20(web).pdf/.

4. Choriyeva D.M. Taftish jarayonida advokat ishtiroki ta'minlanishining ayrim jihatlarlari [Some aspects of ensuring the participation of a lawyer in the audit process]. *Huquqiy tadqiqotlar jurnali – Journal of Legal Research*, Tashkent, 2018, no. 6, pp. 22-28.

5. Tulaganova G.Z., Tadjibaeva A.Yu. Sudyalarning chinakam mustaqilligini ta'minlash kafolati [Guarantee of true independence of judges]. *Jurnal pravovyyh issledovaniy – Journal of Legal Studies*, 2021, no. 6 (3).

6. Tulaganova G.Z. Participation of a lawyer in the pre-trial settlement of disputes. *Thematics Journal of Law*, 2021.

7. Tulaganova G.Z. Bir guruh shaxslar tomonidan sodir etilgan nomusga tegish jinoyatlari tushunchasi, turlari va ularning jinoiy-huquqiy tavsifi [The concept, types of rape crimes committed by a group of individuals and their criminal-legal description]. *Jurnal pravovyyh issledovaniy – Journal of Legal Studies*, no. 5 (4).

8. Albina T. Essence and content of the judiciary. *Modern Scientific Challenges and Trends*, 2021, p. 137.

9. Tadzhibayeva A.Yu. Funktsii ugolovnogo protsessa kak napravleniya protsessual'noy deyatel'nosti [Functions of the criminal process as a direction of procedural activity]. *Jurnal pravovyyh issledovaniy – Journal of Legal Studies*, 2020, no. 5 (1).

10. Pulatov B.X. Prokuror nazorati [The prosecutor is a disgrace]. Tashkent, 2014, pp. 39-47.

11. Mirazov D.M. Jinoyat protsessi nazariyasining holati va rivojlanishi [Status and development of the theory of criminal procedure]. *O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi Axborotnomasi – Bulletin of the Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan*, 2017, no. 1, pp. 41-52.

12. Abdumazhidov G.A. Spravedlivost kak filosofskaya, eticheskaya i pravovaya kategoriya [Justice as a philosophical, ethical and legal category]. *Metodologicheskie problemy prava – Methodological problems of law*, Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan, 1995, p. 22.

13. Ablamskiy S., Albina T. The protective function in criminal proceeding of the role of lawyers. *International Journal of Discoveries and Innovations in Applied Sciences*, 2021, no. 1 (3), pp. 53-56. Available at: <http://openaccessjournals.eu/index.php/ijdias/article/view/135/>.

14. Tulaganova G., Tadjibaeva A. The role and importance of anti-corruption researching. *International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering (IJITEE)*, 2019, November, vol. 9, iss. 1. ISSN: 2278-3075. DOI: 10.35940/ijitee.A9159.119119/.

15. Tulaganova G. Some issues of observance of international legal norms of fight against legalization of criminal incomes in the Republic of Uzbekistan. *Jour. of Adv. Research in Dynamical & Control Systems*, 2020, vol. 12, spec. iss. 02. DOI: 10.5373/JARDCS/V12SP2/SP20201054/.

YURIDIK FANLAR AXBOROTNOMASI ВЕСТНИК ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК REVIEW OF LAW SCIENCES

Huquqiy ilmiy-amaliy jurnal

Правовой научно-практический журнал

Legal scientific-practical journal

2 / 2022

BOSH MUHARRIR:

Tashkulov Akbar Djurabayevich

Toshkent davlat yuridik universiteti rektori

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Xodjayev Baxshillo Kamolovich

Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektor, y.f.d., dotsent

Mas'ul muharrir: O. Choriyev

Muharrirlar: F. Muhammadiyeva, K. Abduvaliyeva,
Sh. Jahonov, Y. Yarmolik, Sh. Yusupova

Texnik muharrirlar: U. Sapayev, D. Rajapov

Tahririyat manzili:

100047. Toshkent shahar, Sayilgoh ko'chasi, 35.

Tel.: (0371) 233-66-36 (1169)

Web-sayt: www.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

Obuna indeksi: 1387.

Jurnal 19.07.2022-yilda tipografiyaga

topshirildi. Qog'oz bichimi: A4.

Shartli 22,66 b.t. Adadi: 100. Buyurtma raqami: 46.

TDYU tipografiyasida chop etildi.